

John W. de Gruchy: *Eberhard Bethge: Freund Dietrich Bonhoeffers. Eine Lebensbiographie*. 240 sid. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2007.

Åtskilliga böcker och minnesartiklar publicerades 2006, då hundraårsminnet av Dietrich Bonhoeffers födelse uppmärksammades i flera länder. Nu har turen kommit till den teolog som vi mer än någon annan har att tacka för att så mycket av Bonhoeffers tankar blivit tillgängliga för eftervärlden. Eberhard Bethges liv är i symbios med familjen Bonhoeffer och särskilt med hans tre år äldre lärare i teologi och ingifte släkting, Dietrich. Vi kan inte föreställa oss vilken bild och vilken kunskap vi skulle ha om Bonhoeffer och hans teologiska tänkande, om någon annan än Bethge försökt förmedla hans tankar till eftervärlden. Bethge har mer än någon annan präglat den bild av teologen och den antinazistiske motståndskampen Bonhoeffer, som förmedlas till oss i dag.

Författaren är sydafrikansk professor i teologi, vars böcker nått internationell uppmärksamhet. Han har samarbetat med flera svenska teologer och hållit föreläsningar i Sverige. Han deltog aktivt som reformert teolog i motståndet mot apartheid i Sydafrika. Han är inspiratör och medförfattare till flera av de skrivelser som ställdes till de ansvariga för apartheidpolitiken. Dietrich Bonhoeffers teologi om motstånd var en stor inspirationskälla för denna grupp, inte minst för Desmond Tutu. Detta nämns inte med ett ord i de tjocka biografier, som skrivits om Desmond Tutu. Det är de Gruchys förtjänst att detta blir känt. På 1970-talet besökte Bethge Sydafrika, och i Tyskland bedrev han aktivt upplysningsarbete mot apartheidpolitiken, vilket då var mer kontroversiellt i Tyskland än i Sverige. Det är en förklaring till att en engelsktalande sydafrikan skriver denna livsverksbiografi över Dietrich Bonhoeffers vän. Boken utkom på engelska för två år sedan med titeln *Daring, Trusting Spirit. Bonhoeffer's Friend Eberhard Bethge* (Fortress Press, Minneapolis 2005.) Den tyska upplagan är i några avseenden korrigerad och försedd med notapparater, vilket den engelska inte var. Dessutom är citaten nu på originalspråket.

Prästsonen Bethge var under ungdomsåren tämligen nationalistiskt anstucken, som de flesta tyskar var. Som prästkandidat hamnade han i Finkenwalde vid Östersjökusten i Pommern, där han och de andra kandidaterna i 25-årsåldern lärde känna sin lärare och föreståndare, den 29-årige docenten Dietrich Bonhoeffer. Bethge är alltså en av dem som upplever den gemenskap, andakt och disciplin, som är genomgående i böckerna *Efterföljelse* och *Liv i gemenskap*. Bland kristna inom Bekännelsekyrkan i Tyskland väckte de uppmärksamhet, men i Sverige dröjde det 40 år innan de kom i Ylva Eggehorns översättning.

Bethge blev redan som student en av Dietrich Bonhoeffers förtrogna. Han förblir en trofast vän livet ut och han gör det till sitt livsverk att publicera Bonhoeffers efterlämnade brevväxling och att sammanställa den ofullbordade *Ethik*. Förklaringen till att båda fått stort genomslag i många länder beror på att de huvudsakligen kommunicerade med den anglosaxiska universitets- och kyrkovärlden.

Bethge har själv skrivit om hur han på ett mirakulöst sätt räddade brevväxlingen från fängelset. Han lyckades få besöka familjen i Berlin och gömma brevväxlingen, den som senare publicerades som *Motstånd och underkastelse*. Ingemar Lindstam, som själv tjänstgjort bland tyska krigsfångar, översatte den till svenska. Bethge var en av fem inom Bonhoefferfamiljen som fängslades efter 20 juli-attentatet 1944. Han var den ende som inte avrättades. Hans fall skulle behandlas 15 maj 1945 och kriget slutade en vecka innan. Dietrich avrättades en månad före krigsslutet, vilket hans vänner inte fick säker visshet om förrän långt senare.

En intressant frågeställning i vår tid är den Bonhoeffer-tolkning som blev världskänd genom suffraganbiskopen John Robinsons bok och predikningar 1963, *Honest to God*. Bethge och de Gruchy höll inte med om denna hårddragning av Bonhoeffers teologi om Gud i en sekulär värld. De som lärt känna martyren Bonhoeffer genom att läsa *Efterföljelse* kände inte igen sig. En annan frågeställning i vår tid gäller vilken betydelse som kan tilldelas Bonhoeffer för ställningstagandet i judefrågan, som man uttryckte sig då. Bethge själv blev en av de ledande tyskarna i den judisk-kristna dialogen. Han deltog aktivt i att söka sanningen om tyskarnas och de kristnas delaktighet i antisemitism och judeförföljelser. Han fick många vänner inom den judiska trosriktningen. Han uppmanade kyrkorna i Tyskland att verkligen ta på sig skulden för vad den tyska nationen gjort mot det judiska folket. Inspirationen till detta menade han att han fått från Bonhoeffer själv, som talade aktivt om *Schuldübernahme*, att ta på sig skulden för vad andra utfört. Detta är inte minst aktuellt i vår tid med offentliga förlåtelse mot förfördelade ursprungsbefolkningar. Vissa forskare har hävdade att Bonhoeffer inte sade eller gjorde särskilt mycket mot judeförföljelserna. Sant är att den unge Bonhoeffer främst opponerade mot diktatorn Hitler och dennes missbruk av förtäckt religiöst språkbruk. Hans vrede vändes mot kristna, som tillät detta. Detta var en av hans drivkrafter. Bethge menade säkerligen att denna inställning också inkluderade det judiska folket, även om Bonhoeffer här tydligen inte var så explicit.

Genom denna bok får vi klart för oss att Bethge spelat den största rollen för att förmedla den bild vi fått

av Dietrich Bonhoeffer. Genom sitt eget agerande spelade han en viktig roll för kampen mot apartheid i Sydafrika och för dialogen med det judiska folket ur ett kristet perspektiv, baserat på den teologi och det livsideal som kostade Dietrich Bonhoeffer livet. Bethge själv var delaktig i och personifierade det motstånd som den ekumeniska rörelsen fått erkännande för, nämligen att ha varit delaktig i den tyska motståndsrörelsen och aktivt stött kampen mot det vita förtrycket i södra Afrika. Bethge förskonades och han räddade bokstavligen Bonhoeffers tankar till eftervärlden och använde sitt långa liv som budbärare för dem. Även Bethges liv är värt en biografi som denna.

Björn Ryman

Sören Wibeck: *Jesus, Jude, Rebell, Gud? 320 sid. Historiska Media, Lund 2007.*

Sören Wibeck är journalist vid Sveriges Radio och medverkar varje vecka i P1-programmet «Människor och tro», som bevakar livsåskådning, religion och politik. Han har tillhört pingströrelsen och har varit pastor i fem år. I en intervju i *Aftonbladet* (2007-05-02) säger han: «Men så utvecklades pingströrelsen åt sitt håll och jag åt ett annat. I dag tillhör jag ingen kyrka. Jag tycker att den tiden är preskriberad. I över 26 år har jag arbetat på Sveriges Radio och neutralitet och saklighet har gått in i ryggmärgen.»

Är det möjligt att en icke-professionell exeget — utan att bidra med några egna nya forskningsresultat — kan skriva en läsvärd bok om Jesus? Efter att ha kritiskt granskat Wibecks bok måste jag som religionsfilosof och exegetisk lekman besvara den frågan jakande, eftersom författarens frågeställningar är intressanta och han är väl påläst. Boken saknar visserligen fotnoter och ibland är resonemangen och beskrivningarna väl fantasifulla, men de i texten inbyggda citaten, litteraturhänvisningarna och intervjuerna med ledande forskare i Sverige och utomlands ger i de flesta fall stöd åt framställningen.

Boken består av 18 kapitel med underrubriker som sen är uppdelade i kortare avsnitt. Innehållsförteckningen ger en god överblick av de teman Wibeck berör: Inledning: *Jesus var inte kristen*. Korsfästelse: *Den politiske rebellens öde*. Skeptikerns fråga: *Har Jesus funnits?* Kristna källor: *Hur trovärdiga är de?* Icke-kristna källor: *Främst «polisnyheter»*. Sökandet efter den historiske Jesus: *Ett misslyckande*. Politisk historia: *Kampen för självständighet*. Jesu födelseplats: *Nasaret*. Jesu liv i ett nötskal: *När föddes han?* Jungfrufödelsen: *Kontroversiell tidigt*. Jesu familje-

förhållanden: *Var han gift?* Palestina på Jesu tid: *Ett främmande land*. Rebellen Jesus: *Kritiker och nyskapare*. Jesu många titlar: *Betydelsen har växt*. Jesu läraren: *En provokativ berättare*. Jesu sista vecka: *Vad betyder hans död?* Uppståndelsen: *Tro eller historia?*

Wibeck ställer i inledningen några frågor som han vill belysa: «Har Jesus funnits? Var föddes han? Kunde han läsa och skriva? Var han gift? Vad sade han om sig själv? Vilket var hans budskap? På vilket sätt var han Guds son? Varför korsfästes han? Vilka utombibliska källor talar om honom? Vilken typ av litteratur är Bibelns evangelier? Hur samlades de till en bok?»

Wibeck bedyrar: «Jag har ingen egen agenda, vilket annars är vanligt i böcker om Jesus. Mitt syfte är att berätta vad vi rimligen kan veta, eller inte veta, om Jesus från Nasaret» (s. 8).

Detta låter ju betryggande, men det grundläggande problemet i Wibecks resonemang är att han på det hela taget inte tillräckligt problematiserar evangeliernas berättelser, utan läsaren får intrycket att författaren anser dem vara mer eller mindre sanna ögonvittnesberättelser. Han kommer ändå snabbt fram till den intressanta och avgörande frågan i tredje kapitlet «Kristna källor: Hur trovärdiga är de?» Just det, och hur avgör man det från fall till fall, när det finns så få icke-kristna källor att tillgå?

Wibeck ger sig i vissa fall in på kritiska resonemang om vissa texters tillförlitlighet och om de kan ha genomgått senare redigeringar, men han för ingen principiell diskussion om hur man skall ställa sig till texter som berättar om händelser som direkt strider mot kända naturlagar som t.ex. jungfrufödelse, gående på vatten, mirakulösa botande av lama, blinda, etc., uppväckande av döda, Jesus egen uppståndelse från de döda och hans himmelsfärd. Hur skall man behandla dem utan att först ta ställning till vad som i princip är möjligt och omöjligt enligt de teorier och antaganden som all normal vetenskap bygger på? Men Wibecks huvudsyfte är inte i första hand att förklara eller bortförklara vissa händelser: han nöjer sig som religionshistoriker med att beskriva vad som står i texterna.

Här kan man emellertid tänka sig olika principiella förhållningssätt: 1) Texter innehållande berättelser om under kan inte vara sanna. 2) Vissa berättelser om Jesu underverk kan vara sanna om man betänker suggestionens makt, men några brott mot naturlagarna kan inte ske. 3) Evangeliernas berättelser «är inte biografier i modern mening utan en kombination av historia och trosvittnesbörd. Deras syfte är att förklara att Jesus var Guds son. *Många moderna historiekritiska frågor kan vi därför inte få svar på*» (min kurs, s. 27). 4) Alla berättelser är sanna utom då en och samma händelse beskrivs på mer än ett sätt som gör det omöj-